

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 9 Sayı: 42 Volume: 9 Issue: 42

Şubat 2016 February 2016

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

**ÇEVİRİMİÇİ TOPLUM VE SANAL SOSYALİTELER: SOSYAL MEDYA VE ÖZGÜR DİJİTAL
DÜNYANIN YENİ ESARETLERİ ÜZERİNE SOSYOLOJİK BİR ANALİZ
ONLINE SOCIETY AND VISUAL SOCIALITIES: A SOCIOLOGICAL ANALYSIS ON SOCIAL MEDIA AND
NEW SERFDOMS OF FREE DIGITAL WORLD**

Cahit BAĞCI*

Öz

İletişim teknolojilerin gelişimi ile modern toplumda meydana gelen hızlı değişim hiç kuşkusuz pek çok disiplin kadar sosyolojinin de temel alanlarından birisi haline gelmiştir. İnceleme ve analizlerin çoğunlukla iletişim bilimi altında yapılması ve açıklamaların yetersiz kalması nedeniyle, sosyologlar dijital alanda olup bitene ilgilerini yoğunlaştırmışlardır. Sosyologlar bir taraftan dijital olanı kullanırken diğer taraftan dijitalin birey ve toplumsal yaşamda meydana getirdiği değişim ve dönüşümleri, alt üst oluşları, gerçekliği, sanalı, toplumsal olanı ve kamusal yeniden sorgulama ve tanımlama durumunda kalmışlardır. İşte böyle bir süreçte dijital sosyoloji belirmeye başlamış ve 'sosyolojik bilginin üretiminde dönüştürülmüş kurumsal iklimin ve dijital araçların etkileri dikkate alınmalıdır' görüşü yaygınlaşmaya başlamıştı. Bu makalede internetin ve sosyal medyanın beraberinde yeni tip sosyal bağlarını da geliştirmekte ve yeni sosyal yapılar kurmakta olduğu gerçeği üzerinde durularak, sosyal medyanın sosyal niteliği tartışma konusu yapılacak ve ağırlıklı olarak sosyal medyanın geleneksel olanı yıkıcı yönleri ve ortaya çıkan yeni realiteler kritik edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Dijital, Dijital Sosyoloji, İnternet, Çevrimiçi, Blog, Bilişim, Sanal Topluluklar, Sosyal Medya, Sosyal Ağlar, Sosyalite, Kimlik, Yenilik.

Abstract

Due to the development of information and communication technologies (ICT) in modern societies, rapid changes has become one of the main research areas of sociology like many other disciplines. Since most of the observations and analysis focus in the field of communication, and inadequate disclosures occur, sociologists intensified their interest in the digital domain. While utilizing the digital means, sociologists, are re-questioning and identifying the changes and transformation brought in social life, the concepts of reality, virtuality, social and public. Digital sociology has emerged in such an atmosphere and the motto 'the effect of digital means and corporate climate should be considered during sociological knowledge production' began to spread. This article will focus on the new social structures and new social ties that are generated through internet and social media. The 'social' feature of social media will be discussed and the destructive aspects of social media on tradition and emerging realities will be criticized.

Keywords: Digital, Digital Sociology, Internet, Online, Blog, Information, Virtual Societies, Social Media, Social Network, Socialities, Identity, Innovation.

GİRİŞ

21.yüzyılda baş döndürücü bir hızla ilerleyen teknolojik dönüşümlerin fırsatlarla birlikte son derece önemli zorlukları beraberinde taşıdığı ve küreselleşen risk toplumunun türbülans içerisinde yol bulmaya çalışması sosyolojinin temel uğraş alanlarından biri haline gelmektedir. Bu yönüyle dijital sosyoloji ya da dijital sosyolojisi farklı disiplinlerinin de katkılarıyla yeni bir metodolojik çoğulculuk ortaya koymamızı gerekli kılmaktadır (Housley, 2015: 2). Bireylerin sanal ve gerçek arasında geçen bu ilişkilerin ya da sanal ve gerçek yaşamların, bizleri ne tür başka teknolojik yeniliklere taşıyacağı kadar ne tür başka karmaşıklıkların yaşanmakta olduğun da farkına varmamızı gerektirmektedir. Bu teknolojilerin sosyal boyutu hiçbir şekilde göz ardı edilemezler ve dijital teknolojiler sosyal olanı yeniden tanımlamamızı da gerekli kılmaktadır. Ekran üzerinde sürdürülen dijital iletişim ve etkileşimler hiç kuşkusuz bireyler için emniyet ve güven yönüyle tercih edilebilir olmakla birlikte yüz yüze ilişkilerin sağladığı etkileşimleri üretmekten uzaktır.

Çevrimiçi topluluklar, Bir çevrimiçi topluluk üyeleri öncelikle internet üzerinden birbirleriyle etkileşim içinde olan sanal topluluktur. Birçokları için, çevrimiçi topluluklar, bir ev gibi hissedebilirsiniz "görünmez arkadaşlar ailesi çevrimiçi topluluk bir parçası olmak için genellikle belirli bir site üzerinden üye olmak ve mutlaka bir internet bağlantısına ihtiyacınız var. Odalar, forumlar, e-posta listeleri ve tartışma panoları, sohbetleri izleyebilir, tavsiye verebilir, tartışmalar hakkında yorumlarınız üyeler gönderebilir ya da bir bilgi sistemi olarak hareket edebilirsiniz². Sanal toplulukların birlikteliğini ve sürdürülebilirliğini sağlayan en belirleyici özelliği 'ortak kültür, paylaşım ve ideal birlikteliğidir. Sosyal yaşamımızdan ne kadar çok zamanı çevrimiçi (online) olarak, ya da sanal dünyada tüketmeye başladıkça aile ve ilişkiler gibi temel

*.Dr.

²https://en.wikipedia.org/wiki/Online_community

kavramların yeniden sorgulamak durumundayız. Hiç kuşkusuz bu durumun geleceğine ilişkin fütürist (gelecekçi-kâhin)lerin açıklama ya da öngörülerine değil bizzat sosyal bilimlerin çözümlmelerine ihtiyaç duyacağız. Bu açıdan başta sosyoloji olmak üzere felsefe, psikoloji ve antropoloji bu duruma ilişkin bir analiz sunmalıdır. Artık bilinmelidir ki internet radikal bir biçimde hayatlarımızı yeniden şekillendirdi. Artık burada geleneksel karşılıklı ilişkiler, bağlar ve bağlılıklar, sevmek, yaşamak, birine ait olmak, bağlanmak, ya da ayrı olmak gibi olgulardan farklı kurullar ve protokoller geçerli. İlişkiler artık dijital bir yönde ilerlemektedir (Brown, 2011: 29).

1. İNTERNET: ÖZGÜR DÜNYAYA AÇILAN YENİ BİR KAPI MI? YOKSA KUŞATILMIŞLIK İÇİNDEYENİ BİR ESARET Mİ?

'Özgürlük' konusu hiç kuşkusuz insanoğlunun tarihsel olarak bakıldığında sürdürdüğü en temel mücadelelerin başında gelir. 21.yüzyılda internetin sağladığı ortam ve özgürlükçü karakteri hiç kuşkusuz son derece önemlidir. Bu yönü gelişmiş ülkelerden az gelişmiş ülkelere doğru hızla yayılmasına da neden olmaktadır. Ancak dijital iletişimin sağladığı özgürlükçü karakter herkes için geçerlidir. Bir başka ifadeyle herkese kendini özgürce ifade etme imkânı sunuyor olması anti sosyal, kriminal, suç ve illegal amaçlar ve terör odakları içinde geçerlidir.

İnternet, barut ve elektriğin icadın dan beri insan ve toplum hayatına en köklü etki eden, adeta ışıık hızında yayılan ve insan ve toplum hayatını hızlı bir şekilde değiştiren ve dönüştüren bir buluş olarak bakmak gerekir. İnternet ve sosyal ağların yaygınlaşması bireylere zaman ve mekândan bağımsız bir iletişim ortamı sunarken, gençlik kültürü, gençlerin sosyalleşmesini ve günlük hayattaki konumlarını etkilemekte ve şekillendirmektedir. Gençler sınırları aşan bu imparatorluğun birer neferleri olarak kendilerince yeni ortamlar yaratmakta 'yeni siber gençlik kültürü' üretilmektedir. Bu yeni durum özellikle teknolojinin katkısıyla bizler 'kazanılan' ve 'elde edilen' kimlikler konusunu yeniden tartışmamız gerekli kılmaktadır (Brown, 2001: 30). İnternetin 2000 yılı öncesi çocukluk, 2000-2010 yılları arası ergenlik, 2010-2015 yılları arası gençlik, 2016 yılı sonrasının da yetişkinlik dönemi olduğu rahatlıkla söylenebilir. Zira internet kullanımı giderek yerküre üzerinde yaygınlaşmakta ve dünya nüfusunun % 46,4'nün İnternete erişiminin olduğu görülmektedir.30 Kasım 2015 tarihi itibariyle dünyadaki 7.2 Milyar insanın 3.3 Milyarı internet erişimine sahiptir. İnternet kullanımı 2000 yılına göre ortalama % 832 artış göstermiştir. Bu konuya ilişkin detay aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 1: Bölgeler İtibariyle Dünyada İnternet Kullanımı Oranları (30.11.2015)

DÜNYADA İNTERNET KULLANIMI NÜFUS İSTATİSTİKLERİ (30 Kasım 2015)					
Bölgeler/Kıtalar	Nüfus (2015 T.)	Nüfusun Dünya Nüfusuna Oranı	İnternet Kullanan Nüfus 30 Kasım 2015	İnternet Kullanımının Nüfus içindeki oranı	2000-2015 yılları arası Büyüme Oranı
Afrika	1,158,355,663	16.0 %	330,965,359	28.6 %	7,231.3%
Asya	4,032,466,882	55.5 %	1,622,084,293	40.2 %	1,319.1%
Avrupa	821,555,904	11.3 %	604,147,280	73.5 %	474.9%
Orta Doğu	236,137,235	3.3 %	123,172,132	52.2 %	3,649.8%
Kuzey Amerika	357,178,284	4.9 %	313,867,363	87.9 %	190.4%
Latin Amerika / ve Karaipler	617,049,712	8.5 %	344,824,199	55.9 %	1,808.4%
Okyanusya / Avustralya	37,158,563	0.5 %	27,200,530	73.2 %	256.9%
Dünya Nüfusu Toplamı	7,259,902,243	100.0 %	3,366,261,156	46.4 %	832.5%

Kaynak:<http://www.internetworldstats.com/stats.htm/>

İnternet kullanımına ilişkin son istatistikler son derece çarpıcı sonuçları sunmaktadır. İnternete erişiminde sıkıntılar yaşandığı, sansür uygulandığı ve kendi coğrafi sınırlarında geçerli bir internet altyapısı kurmaya çalıştığı iddia edilen Çin'de 674 milyon insanın internet kullanmakta olduğunu göstermektedir. Bu oransal olarak nüfusun % 49,5 'na tekabül etmektedir. Aynı şekilde yazılım ve donanım alanında ABD'den sonra en hızlı gelişen Hindistan'da da internet kullanım oranı % 30'a yakındır. Diğer taraftan gelişmiş

ülkelere bakıldığında internet kullanımının en yüksek olduğu ülkeler sırasıyla % 92.3 ile Kore birinci sırada, İngiltere % 91.6 ile ikinci, Japonya ise % 90.6 ile üçüncü sıradadır. Bu oranlar ABD’de % 87.4, Almanya % 88.4, Fransa, % 83.8, Rusya ise % 70.5’dir. Bu durum Türkiye’de % 59.6, Brezilya’da ise %57.6’dır.

Tablo 2:İnternet Kullanımın en yüksek olduğu 20 Ülke (30/06/2015)

İNTERNET KULLANIMINDA EN YÜKSEK 20 ÜLKE SAYI ve ORANLARI (30 Haziran 2015)						
#	Ülke/Bölge	Nüfus 2015 (Tahmin)	İnternet Kullanıcısı (2000)	İnternet Kullanıcısı (30.06.2015)	İnternet Kullanımının Nüfus içindeki oranı	2000-2015 yılları arası Büyüme Oranı
1	Çin	1,361,512,535	22,500,000	674,000,000	49.5 %	2,895.6 %
2	Hindistan	1,251,695,584	5,000,000	354,000,000	28.3 %	6,980.0 %
3	ABD	321,362,789	95,354,000	280,742,532	87.4 %	194.4 %
4	Brezilya	204,259,812	5,000,000	117,653,652	57.6 %	2,253.1 %
5	Japonya	126,919,659	47,080,000	114,963,827	90.6 %	144.2 %
6	Rusya	146,267,288	3,100,000	103,147,691	70.5 %	3,227.3 %
7	Nijerya	181,562,056	200,000	92,699,924	51.1 %	46,250.0 %
8	Endonezya	255,993,674	2,000,000	73,000,000	28.5 %	3,550.0 %
9	Almanya	81,174,000	24,000,000	71,727,551	88.4 %	198.9 %
10	Birleşik Krallık	64,767,115	15,400,000	59,333,154	91.6 %	285.3 %
11	Meksika	121,736,809	2,712,400	59,200,000	48.6 %	2,082.6 %
12	Fransa	66,132,169	8,500,000	55,429,382	83.8 %	552.1 %
13	Mısır	88,487,396	450,000	48,300,000	54.6 %	10,633.3 %
14	Filipinler	109,615,913	2,000,000	47,134,843	43.0 %	2,256.7 %
15	İran	81,824,270	250,000	46,800,000	57.2 %	18,620.0 %
16	Türkiye	77,695,904	2,000,000	46,282,850	59.6 %	2,214.1 %
17	Vietnam	94,348,835	200,000	45,579,922	48.3 %	22,690.0 %
18	Kore	49,115,196	19,040,000	45,314,248	92.3 %	138.0 %
19	Bangladeş	168,957,745	100,000	44,625,000	26.4 %	44,525.0 %
20	İtalya	60,795,612	13,200,000	37,668,961	62.0 %	185.4 %
20 Ülke Nüfusu Toplamı		4,914,224,361	268,086,400	2,417,603,537	49.2 %	801.8 %
Dünya Nüfusu Toplamı		7,260,621,118	360,985,492	3,270,490,584	45.0 %	806.0 %

Kaynak <http://www.internetworldstats.com/stats.htm/>

Bugün yeryüzünde neredeyse her iki kişiden birinin internet erişimine sahip olması durumu bir taraftan yeni bir özgürlük alanının inşası olarak değerlendirilebilecekken diğer taraftan bu çevrimiçilik yeni bir tür kuşatılmışlık ve gözetimi de ifade etmektedir. Bir başka ifadeyle, yenedünyada her bireyin izlenmesi, takibi, gözetlenmesi olduğu gibi siber güvenlik gibi yeni korku, endişe ve devlet paranoyalarının da oluşması anlamına gelmektedir. Fountain’in deyiimiyle‘internet ile birlikte devletin iç yapılanmasında da değişiklikler olmakta dijital devlet kurumsallaşması yaşanmaktadır’(Postill, 2012: 1). İnternetin, geleceği üzerinde kuşkucu ve endişeli yaklaşım sergileyenler daha çok ‘kişilerarası etik, gözetim, terör ve suç gibi artan endişeler, sivil özgürlükleri koruyarak güvenlik ve güven nasıl oluşturulabilir buna çaba harcanması gerektiğini savunmaktadırlar (Anderson, 2014: 2).

İnternetin geleceği üzerine yapılan sorgulamalarda insanlığa sağladığı kolaylıklar, imkânlar, avantajlar, yenilikler, bilgi ve veri zenginliği kadar pek çok endişeyi haklı çıkaracak yönlerinin de yadsınmaması gerektiği ifade edilmekte ve bu endişeleri azaltarak ortadan kaldıracak küresel tedbirlerin kaçınılmazlığı vurgulanmaktadır. İnternetin bireylerde özellikle tembellik, işe yaramazlık, beceriksizlik, zorbalık, takip, aptallık, pornografi, kirli hileler, kumar, terör, suç gibi alışkanlık ve davranış bozuklukları edinebileceği endişeleri yanında, internetin bunları uygulamakta olan başkalarının hayatını çekilmez hale

getirmekte olduğunun bir gerçeklik haline dönüşen yönünün görülmesi gereğidir (Anderson, 2014: 5). Dijital suç şebekeleri, terörizm yeni sınırların gerçekleri haline gelecektir. Dünya giderek daha az güvenli bir yer haline gelecektir³. Sosyal medya aynı zamanda bir sosyal izolasyona neden olmaktadır. Amerika'da yapılan bir araştırma, bilgi ve iletişim teknolojilerinin, internet ve cep telefonun gelişimi ve yaygınlaşmasıyla, yüz yüze ilişkiler, birileriyle uzun istişare ve paylaşma, yakın arkadaşlar ve ailelerle birlikte olma, komşularla ilişkiler ve gönüllü kuruluşlara ve faaliyetlerine katılım süreleri ve sıklıklarında belirgin azalmaların yaşanmakta olduğunu ortaya koymuştur (Hampton, 2009: 2-3). Teknoloji patlaması ve enformasyon devrimi tam ölçekli gözetim sistemi olduğu ve "biri bizim her hareketimizi takip mi ediyor? Büyük Birader olmadan sokakta yürüyemiyorum" diye düşünen toplum kesiminin giderek arttığı görülmektedir (Shane & Atkinson, 2003).

2. SOSYAL MEDYA: ÖZGÜR DİJİTAL DÜNYANIN KUŞATILMIŞLIĞINDA YENİ ESARETLER Mİ?

İnternet ve sosyal medyanın bir taraftan özgürlükçü yönü diğer taraftan bu özgürlükçü yönünün getirdiği kişilik haklarına ve mahremiyetine olan müdahale, saldıran yönü hukuk alanında da yeni konuların ve yeni normların oluşmasını zorunlu hale getirmiştir. Pek çok ülkede internet yoluyla işlenen suçlar ve hak ihlalleri konusunda mevzuat tam oluşmamıştır. Yüksek bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişimi ile son çeyrekte dünyada yaşanan gelişmeler, coğrafi sınırları aşan değişim ve dönüşümlere beraberinde getirmiştir. Özellikle internetin yaygınlaşması ile ortaya çıkan yeni hukuksal durumlar bilgi ve iletişim teknolojilerinin geliştiği bir hızda evrensel nitelikte ve bağlayıcı hukuki norm oluşturma sürecinde yaşanmamıştır. Bunun en son çarpıcı örneği Kyoto Protokolünün (1997) imzalanması ve onaylanmasında bazı ülkelerin gösterdiği dirençten anlaşılabilir. Özellikle Facebook, Twitter ve YouTube paylaşımlarının kişilik haklarını ihlal ya da ülkelerin onur ve itibarını zedelemeyen yönelik olduğu ve kaldırılması ya da erişimin engellenmesi taleplerine özgürlüğün kısıtlanamayacağı yönündeki itirazı cevabı bu konuda bir norm birliği sağlamanın oldukça zor olduğunun göstergesidir. Buna rağmen kişilik hakları ihlalleri, telif hakları, yasadışı ve vergilendirilmemiş satış ve kazançlar, illegal faaliyetler, terör propagandası vb. alanlarda erişimin engellenmesine yönelik yeni ve güncellenen düzenlemeler, uluslararası anlaşma ve sözleşmelere ihtiyaç giderek artmaktadır.

İnternetin ve sosyal medyanın beraberinde yeni tip sosyal bağlarını da geliştirmekte ve yeni sosyal yapılar kurmakta olduğu gerçeği yadsınamaz.⁴ Szajkowski bu durumu Tönnies'in *Gesellschaft* tanımlamasına benzetmektedir (Szajkowski, 2011: 430). Sanal gerçeklik beraberinde sıradan bağları mı yoksa farklı organize oluşları ve sanal birliktelikleri mi üretmektedir? Bu sorular verilen cevaplar, internet yoluyla oluşan sanal sosyalitenin inkâr edilemeye modern bir gerçeklik olduğu yönündedir. Bu yeni durum Durkheim, Tönnies ya da Rousseau'nun bahsettiği sosyal gerçekliklerden oldukça uzak ama aynı karakteristik özelliklere sahip yeni bir toplumsallığı göstermektedir. Sosyal ağlardaki bu pozitif takviye bolluğu, olumlu ve zararsız sosyal etkileşim giderek standartlaşarak mekanik bir hal almaktadır (Carrigan, 2015: 2).

Standartlaşan sosyal hazlara hiç kuşkusuz yeni eklentiler ve cazip ürünler sunmak için dünyanın her bir tarafında binlerce yazılım mühendisi ekranları başında günler ve haftalarca yeni, yaratıcı, cazip, çekici, bağımlılık yapan, özel bir çıktı-ürün için çalışmakta olduğu unutulmamalıdır. Günümüzde internet herhangi bir çaba ve emek sarf etmeksizin tıpkı elektrik gibi kolayca hayatımızın içine akan bir yöne sahip olması⁵ ve kolayca iletişim sağlaması yönleriyle âdete bağımlılık ve tutku yaratan bir yaşam biçime dönüştü. Bilim adamları her yıl hayatımıza dâhil olan bu yeni dijital ürünler ve oyuncakların insan beyni üzerindeki pozitif ve negatif etkileri ve günün en az üçte birini hareketsiz bir şekilde internet başında geçiren bireylerin abandone oluşlarını, beyinsel gelişimleri, fizik ve biyoloji kapasitelerini mutlaka araştırmalıdır. Modern yaşamın getirdiği yüksek teknoloji, gerek hareketsizlikle gerek kendine has beslenme alışkanlıklarıyla birçok hastalığın davetçisidir. Çağımızın yaşam koşulları; insanları, daha kalabalık, daha hızlı, daha gürültülü ve de daha kirli çevrelerde yaşamaya zorlamaktadır. Bu koşulların yanı sıra teknik ilerlemelerin günümüz insanına sağladığı bir takım olanaklar, insanların daha rahat ve kolay bir yaşam sürmelerini sağlamakta ancak beraberinde bağımlılık da üretmektedir. Modern insanın yeni hastalıklarına mobil bağımlılık, sosyal anksiyete, stres, yorgunluk, kronik ağrılar, sendromlar, uykusuzluk gibi hastalıklar da eklenmektedir.

Sosyal medyanın anıdalık özelliği, bize insanların algı dünyasını kavramaya yönelik ciddi ipuçları verir. Sanal topluluk daha çok belirli ortak idealler ya da menfaatler çerçevesinde bir araya gelen, bu birlikteliği ve etkileşimin teknoloji ile desteklenmiş, belirli normlar ve protokollerle yönetilen bir birlikteliği ifade eder. Ancak burada karşılıklı tartışmanın ya da alışverişim düşünsel fikir alışverişinin olmayışı kolektif söylem üretme ve ortaya koymayı imkânsızlaştırır. Kuşkusuz bu durum sosyal medyanın en zayıf yönünü

³<http://www.pewinternet.org/201403/11/digital-life-in-2025/>

⁴https://en.wikipedia.org/wiki/Sociology_of_the_Internet

⁵<http://www.pewinternet.org/201403/11/digital-life-in-2025/>

ortaya koyar. Bu alandaki en çarpıcı uyarıyı Net Yanılsaması isimli kitabıyla Evgeny Morozov yapmıştır. Morozov "internetin benim 'karanlık yüzü' diye nitelediğim imkânlarını kullanarak izleme ve filtreleme teknikleri sayesinde belli bir network içinde kimin kiminle nasıl ilişki içinde neler planladığını tespit edip ona göre önlem alınmaktadır. Teknolojinin sosyal ve siyasal gelişmelerdeki rolünü abartılı bir şekilde vurgu yapan entelektüel bir çerçeve var. Ayrıca, internetin otoriter rejimlerde sadece pozitif etkisi olacağı yönündeki inanç 'dijital oryantizm'dir. Gelecekte dürüst ve samimi olduğu görüntüsü veren ve devlette çalışan bloggerlar göreceğiz" diyerek İnternet yoluyla insanların gözetimi, denetimi, kontrol edilişi ve siyaset tarafından yönetilişine dikkat çekmektedir. Ayrıca, "İnternet ütopyanızdan uyanın, sosyal medya demokrasiden çok diktatörlere yarıyor" diye çağrıda bulunmaktadır (Aktaran Başaran, 2011). Sosyal medya gerçeğin inşasında, hiç de küçümsenmeyecek bir rol oynar; ama gerçek dışarıda bir yerde oluş halindedir ve klavye başındaki "kahramanlara" bırakılmayacak kadar değerlidir (Çopur, 2015). Sosyal medya tıpkı Ressam Leonid Tyan'ın, çehresi hariç her yönüyle güzel, bakını cezbeden 'Çehresiz Kadınlar' adlı tablosuna benzemektedir.

Toplumun altın kaynakları aydınlarıdır (Şahanov, 2001: 18). İnternet ve sanal dünya, derinliği olan, sanat, estetik, felsefe, sosyoloji ya da fen bilimlerinde yeni altın kaynakları topluma sunmakta ya da sunabilecek mi? Yeni kuşaklardaki bencillik, kendi dünyasına kapanmışlık, menfaatçilik, vurdumduymazlık vb. olguları kim nasıl hangi yol ve araçlarla onaracak mı? Ya da onarım gerekli mi?. O sayfa senin bu blog benim gezinen ve sörf yapan, sohbet eden, başkalarının ne yaptıklarını daha çok önemseyen, 'Beğen', 'RT' yapan, favorilerine ekleyen, ya da etkileşim halinde olan, çokça paylaşan yeni kuşaklardan zengin ürünler çıkabilecek mi? Kendi kişiler ilişki örüntülerini sosyal medya üzerinde formatlayan ve klavyeye her bir tıklaması birlerce kişi tarafından takip edilen ya da takip eden kişiler bu yeni durumlarından nasıl bir kişisel tatmin üretmektedirler?

Sosyolog Barry Wellman internetin katılımcıların sosyal bağlantılarını genişletme gücünün yanı sıra onun yerel topluluklarla ilişkisini sürdürmesi durumunu "küyerelleşme" olarak tanımlamaktadır.⁶ Aslında bu durum bireyin mikro ve makro evrenlerde savruluşunu ifade etmektedir. Yastığının altında cep telefonu ile uyuyan ve uyuklarken tekrar tekrar telefonuna gelen mesaj sesiyle irkilen ve kontrol eden kişi nasıl bir karmaşık evrende yaşamakta olduğunun somut göstergeleridir. Sürekli yeni ürünlerle gündelik yaşamın en vazgeçilmez parçası ve adeta kendisi haline dönüşen bu yeni dijital yaşam şeklinin insanın doğası ile negatif ilişkisi yönündeki değerlendirmeler bir sosyal medya şüpheliği olarak görülebilir. Ancak bu kolay kabulleniş sorunun görmeyi ve anlamayı geciktirmekten başka hiçbir işe yaramaz. Giderek pek çok kişi Facebook'da 5000 kişilik arkadaş sınırlamasından şikâyetçi olmaya başlamış, ilişkileri ve arkadaşlıkları değil yaşadıkları şehirler ülkelerinin ötesine taşımışlardır. Dijital dünyadaki bu ilişki sınırlaması sanal dünyanın vatandaşlarını oldukça rahatsız etmektedir. Daha fazla kişi ile sanal arkadaşlığa daha fazla sosyalite ve statü atfedilirken, Instagram ya da LinkedIn da arkadaşlıklarda seçicilik ve sınırlayıcılık bir anlamda mahremiyet alanı örülmektedir. Kişilerin birbirlerine sohbet ortamların ya da WhatsApp'da ifade ettiklerini daha sonraki görüşmelerde detaylandırıldığında karşılıklı konuşmanın etkisiyle 'öyle demek istemedim' tarzı düzeltmelere gidildiği gözlenmektedir. Bir başka açıdan bu durum bireylerin olumsuz durumları sanal ortamda yüz yüze olandan daha rahatlıkla ifade edebildiklerini göstermektedir. Ayrıca internetin kayıt edici ve koruyucu özelliği ile akıllı iletişim araçlarının ekran görüntüsünü kopyalama ve kaydetme özellikleri, bireylerin yazdırdıkları ya da resimleri üzerine yapılan yorumlar mahremiyetlerine ve özel olana müdahale olarak görülmektedir (Heal, 2015: 1).

Öte taraftan her yeni çıkan dijital ürüne olan talep giderek sosyal medyada bir sınıfsallaşmanın oluşmasına da şahit olmaktayız. Kullanıcı profilleri ve tercihleri doğrultusunda Facebook giderek daha çok fotoğraf ve beğeni nitelikli pasif sanal sosyal ortam özelliğine bürünürken, Twitter, Blog, Instagram ve LinkedIn gibi paylaşım ortamlarının mesaj nitelikli üretsel, entelektüellerin, aktivist ve ideolojik ortamlar olarak ayrışmaya başladığı gözlenmektedir. Özellikle Twitter 140 karakterlik kısa mesaj nitelikli üretici özgün bir paylaşım ortamına dönüşmüş durumdadır. Bu tezi besleyen somut deneysel veriler olmamakla birlikte görünümün buna yakın bir gerçeklik sunduğu yadsınamaz. Sanal dünyalar üzerine araştırma ve çalışmaların henüz bebeklik düzeyinde olduğu, oyunların değil sosyal ortamların bu gelişmeyi hızlandırdığı söylenebilir. Sanal dünyanın ve interneti geleceği konusunda araştırma yapanlar, yüksek teknolojinin daha gelişmesi ile ticaretin büyük ölçüde e-ticarete dönüşeceği, eğitimi de büyük ölçüde dönüştüreceğini öngörmektedirler. Bu durum iş dünyasında yeni örgütlenmeleri ve şirket stratejileri gerekli kılacağı aşikârdır (Messinger ve diğerleri, 2008: 14). Teknoloji patlaması ile sanal dünya kısa sürede hem ekonominin hem de siyasetin merkezi olmaya başlamıştır. Dünya borsalarında keskin iniş çıkışlar yaşanmakla birlikte karşı konulmaz gerçeklik şu ki yeni dijital ekonomi hızla gelişmektedir. (Atkinson ve Shane, 2003: 77)

⁶https://en.wikipedia.org/wiki/Online_community

Sanal dünyanın katılımcı, toplumsal, müzakereci yönleriyle Habermas'ın ifadelendirdiği tarzda bir 'kamusal alan' niteliği taşıyıp taşımadığı ve dijital eklentisi ile başlayan kavramlaştırmalar 'dijital demokrasi' tanımlamasının eklenip eklenemeyeceği sosyal bilimlerin yeni tartışma alanlarından biri olacağına kuşku yoktur. Kamusal alanın beş temel kriteri olan devlet ve piyasaya karşı özerklik, karşılıklı eleştiri, dönüşlülük, samimiyet ve söylemsel dâhil oluş (Postil, 2012: 2) özelliklerini fazlasıyla içinde barındırmasıyla demokrasiye yeni tanımlamaların eklenmesinin vaktinin geldiğini göstermektedir. Bu yönüyle e-demokrasi ya da dijital demokrasi kavramı daha çok konuşulur ve tartışılır hale gelecektir. İnternette sansür, sınırlama, erişimin engellenmesi, ebeveyn kilidi gibi sınırlamalar ise özgürlük ve kişilik haklarının engellenmesi temelli tartışma konuları arasında yer almaya devam edecektir. Öte taraftan sanal dünyanın ürettiği kişilik ve yaşamlar üzerine pek çok soruya ilişkin genel kabul gören cevapların olmayışı bu alanda tartışma ve sorgulamanın artarak devam edeceğini göstermektedir. Bu soruların bir kısmı şu şekilde sıralanabilir;

- ✓ Sanal dünyada bir ahlak var mıdır ve kaynağını nereden ya da hangi evrensel ilkelere almaktadır?
- ✓ İsminde 'sosyal' olması, sosyolojik anlamda bir sosyal medya bir 'sosyalleşme' aracı mıdır? Yoksa 'a-sosyalleşme aracı mıdır?
- ✓ Sosyalleşmenin interaktif, dokunucu, yüz yüze, aynı ortamı paylaşma yönleri sanal ortamda ki ile aynı mıdır?
- ✓ Sosyal medya hayatımıza katılan yeni aktiviteler toplamı mı, yoksa bir yalnızlığa sürükleniş ve yeni bir esaret mi?
- ✓ Sosyal medya hayatlarımızda bir 'eksek kayması'na mı neden olmaktadır?
- ✓ Sosyal medya ve dijital dünyanın esir aldığı, teknolojik esaretin mahkûmu Y-Kuşağı gençlerin 'kolektif anıları' var mı?
- ✓ Kimlik ve kişilik inşasında sosyal medya hangi etkilere ve rollere sahiptir?
- ✓ Sosyal medya, big data, robotics gibi teknolojilerin birey ve toplum üzerinde yıkıcı-tahripkar⁷ etkileri nelerdir?

Benzeri sorular günümüz sosyologlarını meşgul etmektedir. McKinsey Küresel Enstitüsü yayınladığı raporunda "Her gelişmekte olan teknoloji iş ya da sosyal yaşamı değiştirecektir denilemez ama gerçekten bazıları hem statükoyu bozma hem de insanların yaşam biçimlerini, çalışma şekillerini değiştirebilme ve değer havuzlarını yeniden düzenleme potansiyeline sahiptir." (Housley, 2015: 1). Ardi sıra gündelik yaşamımıza dâhil olan, her 3-6 ayda bir yeni sürümlerini takip etmek ya da satın almak zorunda hissettiğimiz yenilik ürünlerinin, bireysel ve toplumsal yaşamımız üzerindeki bozucu, tahrip edici ve kalıcı yönlerini ve etkilerini ele almak henüz erken gibi görülmekte ise de, bir takım ipuçları, söz konusu değişimi görme ve anlamamızı kuşkusuz kolaylaştırmaktadır.

Sosyologlar sosyal medyanın tehlike sinyalleri veren son derece önemli bir noktadan bahsetmektedirler. Nilüfer Narlı, bu sanal sosyallik, 30-40 yıl önceki komşuluk, arkadaşlık ilişkilerini farklı bir formatta kurmayı sağlıyor. Eskiden eve, mahalleye girerken insanlar birbirleriyle konuşur, yüz yüze ilişkilerini devam ettirirdi. Fakat büyük kentlerde, yüksek binalarda yaşamaya başladıktan sonra çevreyle irtibat kesildi. Facebook ile yaygınlaşan sosyal medya çılgınlığı geldi (Aktaran Kaya, 2012). Sosyal medya adeta kitlelerin medyasına dönüşmüştür ve en önemli özelliği manipülatif oluşu ve bağımlılık yaratmasıdır. Her türlü kişisel gizlilik ve mahremiyet artık değersizleşmektedir. Kutsallar kaybolmakta, maneviyatsızlık salgını yayılmakta, iyilik auraları duyulmamakta, ahlaki ve manevi değerler bayağılaşmakta, maddi ahlak yüceltilmekte, aşk, sadakat, sorumluluk, özveri, duygusal bağlar, akraba ve aile bağları, birliktelikler kaybolmakta, sosyal adalet ve toplumsal çıkarlar zayıflamakta, bireycilik ve bencillik güçlenmekte, modern insan tarihine, kültürüne, doğasına karşı yeni bir yabancılaşma biçimiyle kuşatılmaktadır.

İnternet çağı ile birlikte giderek tek yönlü yetişen, madde ile uğraşan ve maddenin esiri olan, maneviyatla maddi hayat arasında denge sorunu yaşayan, köklerine uzak, materyalist bakış açısıyla bezenmiş, yer yer hümanist, karşılaştırma ve analiz yapmak yerine ilk duyduklarını doğru kabul edip kabullenen, olgun olmaktan daha çok heyecanlı ve aktivist karakterde yeni kuşak bir nesil ortaya çıkmıştır. Bu durum Guenon'un 1927'de Modern Dünyanın Bunalımı isimli eserinde işaret ettiği durumla olgusal benzerlikler taşımaktadır. Guenon'a göre "insanlık, salt bilim gerçekliği üzerine kurgulanan bir dünya görüşü ile astın üstü yargılaması, bilgisizliğin bilgelik önüne engeller koyması, yanlışın hakikat önüne geçmesi, beşerî olanın ilâhî olanın önüne geçmesi, yerin göğün üstüne çıkması ve bireyin kendisini her şeyin ölçüsü yapması, bunun sonucunda da tamamen kendi nispî, yanılabilir aklından çıkardığı yasaları evrene zorla kabul ettirmeye kalkışması ile karşı karşıya kalmıştır (Guenon, 1999: 106-107). Son yüz yıldır teknoloji tekerleği inanılmaz hızla dönüyor.

⁷<http://www.thesociologicalreview.com/information/blog/disruptive-technologies-social-transformation-and-the-socio-digital.html>

20. yüzyılın son çeyreğinde ise yüksek teknolojinin kuşattığı ve bağımlı hayatları yaşıyoruz. Teknoloji tekerleği neredeyse önünü kattığı eskiye dair ne varsa un ufak edip ögütüyor. İnsanoğlunun kendi doğasını alt üst edişini adeta imrenerek izliyoruz ve gözlerimizin önüne Maymunlar Cehennemi (Özgün adı: Planet of the Apes; Türkçe anlamıyla "Maymunlar Gezegeni"), 1968 yapımı bir bilim kurgu gerilim filmi geliyor ve irkiliyoruz. Film insanoğlunun nesline ve doğaya acımasızlığının sonunu ve maymunların olaya el koyuşunu konu edinmektedir. Bu ürpertici durumlara kim hangi çareleri ve reçeteleri sunacak? Tüm dünyanın geçirdiği bu süreç, teknoloji ve tüketim bağımlılığı nerede duracak? Kim? kime? Ne zaman? Nerede? Ve nasıl? 'YETER' diyebilecek? Bir an için, tüm ideallerini maddi huzura bağlayan ve bu nedenle modern ilerlemenin hayatlarına getirdiği bütün düzenlemelere çok sevinen insanların görüş açısına koyalım kendimizi, aldatılmadıklarından emin olabilirler mi? Çok hızlı haberleşme araçlarına ya da bu türden daha başka şeylere sahip oldukları için ve hareketli ve daha karmaşık bir hayatları olduğu için, insanların bugün eskisinden daha mutlu olduğu doğru mudur? Bize öyle geliyor ki durum bunun tamamen tersidir. Dengesizlik gerçek bir mutluluğun koşulu olamaz; nitekim insanın ihtiyaçları ne kadar çok olursa bazı şeylerden o kadar mahrum olacaktır. Modern uygarlık suni ihtiyaçların çoğaltılmasını amaçlar (Guenon, 1999: 83).

İnternette rotayı kim belirliyor? Kaptan Kim? Yoksa herkes kendi gemisinin kaptanı ve rotasını kendisi mi belirliyor? Eğer öyleyse trafik kimin tarafından yönetiliyor? Seyrüsefer kurallarını kim belirliyor? Cezayı kim yazıyor? Kim tahsil ediyor? Ve kim hangi faturayı nereye ödüyor? Soruları gittikçe çoğaltabilir ve derinleştirebiliriz. Burada amaç bir anlamda sorgulama yoluyla anlama çabası olarak görülmelidir. Her soru konunun bütününe anlamaya az da olsa katkı sunmaktadır. Çevremizdeki cazip şeylerin ebedi deveranını durdurabilmek elimizde mi? Herkes üzerine düşen sorumluluğu samimiyetle üstlenmek zorunda değil mi? Ümitlerimizi yeşertme zamanı gelmedi mi?" gibi sorular ve kaygılar modern insanın gelecek kuşaklar adına yeni duyarlılıkları ve endişeleri olarak artarak büyümeye devam etmektedir. Olguların insanlığın lehinde mi yoksa aleyhinde mi olacağı ve insanlık evriminin bir sonraki aşamasını tahmin etmek oldukça güçtür ve bunlar zihinlerdeki en belirgin soruyu oluşturmaktadır.

SONUÇ

20. yüzyılda sanayi ve teknolojiye meydana gelen hızlı gelişmeler toplumları ve devletleri hızla geliştirirken 1. ve 2. dünya savaşlarının etkisiyle insanlık büyük bir yıkım yaşamıştır. Bütün bunlara rağmen insanlığın yakaladığı bilgi birikimi yeniden hızlı bir yükselişi tetiklemiş ve 20.yüzyılın sonunda uzak kavramı ortadan kalkarak küresel düzeyde bir yakınlaşma ve iletişimi sağlayan teknolojik bir altyapı kurulmuştur. 21. Yüzyılın başında dünyada internet kullanan insan sayısının toplam dünya nüfusu içindeki oranı sadece % 7 iken bu oran % 47'lere ulaşmıştır. Günümüzde bireyin sahip olduğu bu denli geniş imkânlar, bilişim ağı ve dijital dünya yeni bir özgürlük alanı olarak algılanmış ve kabul edilmiştir. Öte taraftan gün geçtikçe akıllı teknoloji ile internet erişimine sahip her bireyin, modem bağlı her evin ve işyerinin İnternet Servis Sağlayıcıları tarafından verilen özel IP (İnternet Protokol) kimliği ile her hareketin kayıt edildiği ve izlendiği, konum bildiren casus bir cihaz ile yaşam sürmekte olduğu gerçeği ile karşı karşıla kalınmıştır. Ayrıca zamanla internet kullanımı ve bireylerin sosyal medya ile ilişkileri o denli yoğunlaşmıştır ki günlük yaşamlarının en az dörtte birini alır hale gelmiştir. Bu gelişmeler beraberinde yeni sosyal gerçeklikleri üretmiştir. Birey sanal dünyanın bütün cazibeleri ve tuzakları arasında yolculuk yaparken, sanal ile sosyal gerçeklik arasında sıkışmış, özgürlük alanı olarak gördüğü dijital ilişki kuşatılmışlık içinde bir esarete dönüşmüş, gerçek dostluk ve arkadaşlıklar yerini sanal dostluk ve arkadaşlıklara bırakmıştır. Dijital çağ, internet ve sanal sosyalite, köklerinden kopmuş, tarihine, kültürüne ve insan doğasına yabancılaşmış, maneviyatla maddi hayat arasında denge sorunu yaşayan ve materyalist bakış açısıyla bezenmiş bilişim teknoloji ve internet bağımlısı yeni bir nesil üretmiştir. Sonuçta sosyal izolasyon, a-sosyallik, mobil bağımlılık gibi durumlara ek olarak sosyal anksiyete, stres, yorgunluk, uykusuzluk, kronik ağrılar, sendromlar gibi tanı ve tedavinin oldukça zor olduğu bir takım psiko-sosyal sorunlar ve hastalıklarla karşı karşıya kalmıştır. Başta sosyoloji olmak üzere bütün sosyal bilimlerin bilgisi, insan doğasına ve sosyal varlık niteliğine aykırı 21. yüzyıl insanının karşı karşıya kaldığı bu yeni durumun, bu yaşam biçiminin ve sanallık olgunun geleceği hususlarında analitik düşünce ortaya koyması bir zorunluluktur.

KAYNAKÇA

- Anderson, Janna (2014, 11 Mart), "Digital Life in 2025", <http://www.pewinternet.org/2014/03/11/digital-life-in-2025/>, (Erişim: 21.12.2015).
- Başaran, Ezgi (2011, 28 Şubat), 'The Net Delusion (Net Yanılsaması)' kitabının yazarı Evgeny Morozov Radikal'e konuştu Evgeny Morozov'la Söyleşi- "Özgürlükler 'twit'le gelmez", <http://www.radikal.com.tr/yazarlar/ezgi-basaran/ozgurlukler-twitle-gelmez-1041390/>, (Erişim:5.1.2016).
- Brown, Arnold (2011), "Relationships, Community, and Identity in the New Virtual society", The Futurist, March-April 2011, 32-34
- Carrigan, Mark (2015, 21 Kasım), "Liking" it on Facebook, <http://sociologicalimagination.org/archives/18306/>, (Erişim: 5.1.2016).
- Guenon, Rene (1999), *Modern Dünyanın Bunalımı*, İstanbul:Verka Yayınları.

Hakan Çopur (2015, Haziran), Ajans Dergi, "Türkiye' de Dijital Siyaset Savaşları", <http://www.ajansdergi.com/index.php?case=news&id=380&title=turkiyede-dijital-siyaset-savaslari/>, (Erişim:19.12.2015).

Hampton, Keith (2009, 4 Kasım), <http://www.pewinternet.org/2009/11/04/social-isolation-and-new-technology/>, (Erişim: 1.1.2016).

Heal, Jessica (2015, 17 Aralık), "Should Digital Tecnology Lead Us to Reconseptualise tke Social ?", <http://www.thesociologicalreview.com/information/blog/should-digital-technology-lead-us-to-reconceptualise-the-social.html/>, (Erişim: 3.1.2016).

Housley, William (2015, 17 Aralık), "Distrutive Technologies, Social Transformation and the Socio Digital", <http://www.thesociologicalreview.com/information/blog/disruptive-technologies-social-transformation-and-the-socio-digital.html/>, (Erişim: 3.1.2016).

Kaya, Esin (2012, 26 Mart) "İnternet bizi değil, biz interneti sosyalleştiriyoruz", Aksiyon, www.aksiyon.com.tr/aksiyon/haber-32157-173-internet-bizi-degil-biz-internetisosyallestiriyoruz.html/, (Erişim: 19.12.2015).

Messinger, Paul, Stroulia Eleni, ve Lyons, Kelly (2008, Temmuz), "A typology of virtual worlds: Historical Owerview and future directions", Journal of Virtual World Research, vol.1, no.1, July 2008, <https://journals.tdl.org/jvwr/index.php/jvwr/article/view/291/245/>, (Erişim: 29.12.2015).

Postill, John (2012), "Digital Politics and Political Engagement", https://www.academia.edu/4257770/Digital_politics_and_political_engagement/, (Erişim:21.12.2015).

Şahanov, Muhtar (2001), *Cengiz Han'ın Sırrı*, İstanbul:

Shane, Ham ve Atkinson, Robert D (2003), "Does digital politics still matter ?", <http://www.thenewatlantis.com/docLib/TNA03-Atkinson.pdf/>, (Erişim: 21.12.2015).

Szajkowski, Bogdan (2011), "Social MediaTools and The Arap Revolts" , Alternative Politics,vol.3, No.3, 420-432.

Yararlanılan İnternet Adresleri:

<http://www.internetworldstats.com/stats.htm/>
https://en.wikipedia.org/wiki/Online_community/
https://en.wikipedia.org/wiki/Sociology_of_the_Internet/
<http://www.pewinternet.org/2009/11/04/social-isolation-and-new-technology/>
<http://www.dailymail.co.uk/sciencetech/article-2574879/Is-Facebook-making-socially-AWKWARD-Meeting-face-face-difficult-meeting-people-online.html/>